

Ретроспективний аналіз становлення сучасної загальної середньої освіти Туреччини

З. П. Соловей

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
Corresponding author. E-mail: zlata@trust-united.com

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У статті розглядається ретроспективний підхід до аналізу становлення сучасної освіти Туреччини. Визначаються основні етапи становлення освіти та виокремлюється позитивний досвід її модернізації. Зроблено висновок, що важливими напрямками в освітній політиці Туреччини, які посприяли підвищенню її якості, є взаємодія науки, освіти і виробництва, впровадження освітньої політики щодо навчання впродовж життя, забезпечення необхідною освітою все населення Туреччини для підготовки якісних спеціалістів у будь-якій галузі.

Ключові слова: загальна середня освіта, загальна середня освіта Туреччини, ретроспективний аналіз становлення загальної середньої освіти, етапи становлення загальної середньої освіти

Вступ. Постійний розвиток суспільства вимагає перегляду та модернізації освіти згідно з загальними світовими тенденціями та відповідно до досягнень науки і техніки, політико-економічних трансформацій та процесів глобалізації культури і освіти у країнах світу. Інтернаціоналізація освіти веде до перегляду освітніх парадигм з перспективою створення єдиного відкритого освітнього простору.

З огляду на зазначене, особливої уваги заслуговує дослідження процесу становлення сучасної системи загальної середньої освіти Туреччини. Такий вибір обумовлений швидкою адаптацією (модернізацією та реформуванням) системи освіти Туреччини до вимог євроінтеграції та сучасного інформаційного суспільства.

Теоретичним основам розвитку системи освіти Туреччини присвячені дослідження вітчизняних учених Спіцина Є.С., Пророченко Н.О., Єремєєва Д.О. та інші.

Різні аспекти проблеми розвитку системи освіти Туреччини досліджували турецькі вчені Гювенс Б. (Guvenc B., 1998) [1], Каплан І. (Kaplan I., 1999) [2], Сімсек Х. та Ялдірім А. (Hasan Simsek, Ali Yildirim, 2004) [3] та ін.

Метою статті є визначення основних етапів становлення освіти та висвітлення позитивного досвіду її модернізації в Туреччині.

Матеріали та методи. Основним методом дослідження є аналіз та узагальнення наукової літератури з проблеми розвитку та становлення сучасної системи освіти Туреччини (станом на 2016 рік).

Вивчення закономірностей розвитку освіти, основних рис, що характеризують етапи її функціонування як системи, із співвідношенням різних напрямів наукових досліджень, взаємозв'язків з педагогічною практикою, історичним та економічним розвитком країни, відкриває можливості для плідного використання позитивного досвіду поколінь, для визначення перспектив подальшого удосконалення системи освіти згідно зі світовими тенденціями та вимогами певного розвитку суспільства.

Теоретичною базою дослідження є роботи вітчизняних дослідників Васюка О.В. [4], Гупана Н.М. [5], Лузан П.Г. [4], Сухомлинської О.В. [6] та ін.

Результати та їх обговорення. Слід відмітити думку Гупана Н.М., що, «пізнаючи минуле, сучасність

та майбутнє науки, тенденції та закономірності її розвитку, історія науки надає можливість впливати на хід і напрями подальших наукових досліджень» [5]. Одним з найбільш плідних загально-теоретичних підходів до вивчення історії науки, зокрема педагогічної думки, вчений визначає історіографічний підхід. Дослідник робить вище зазначений висновок, спираючись на наукові праці Сухомлинської О.В., яка історіографічний підхід виокремлює як один із основних підходів для здійснення аналізу розвитку педагогічної думки. Вчена зазначає, що лише історичний аспект, генеза феноменів, що розглядаються, відкривають природу явищ в усій їх повноті й значущості. Відповідно до зазначеного підходу простежується історіографічний аспект трансформації організаційно-педагогічних засад та розвиток провідних ідей у генезі становлення педагогічної науки [6].

Вітчизняні дослідники Лузан П.Г., Васюк О.В. [4], вивчаючи історію української педагогіки, вважають, що важливими підходами при цьому є культурологічний та системний. Культурологічний підхід науковці визначають як ретроспективний аналіз освітніх і виховних систем, що розглядається як пласт педагогічної культури, який є складовою загальнолюдської культури. Системний підхід передбачає дослідження будь-якого історико-педагогічного явища як системного утворення, основними ознаками якого є наявність сукупних елементів, кожен з яких є мінімальною одиницею, що має межу подільності в рамках цієї системи; наявність певних зв'язків і відношень між елементами системи; наявність спільної структури, яка об'єднує всі елементи системи й забезпечує повноту названих елементів та узгодженість усіх їхніх функцій; наявність зв'язків з іншими системами; цілеспрямованість системи на вирішення якоїсь проблеми [4].

Важливим також є з'ясувати поняття «періодизація», оскільки воно безпосередньо пов'язане з ретроспективним аналізом розвитку освіти.

Гупан Н.М. пропонує визначати періодизацію, як «логічне розмежування досліджуваного періоду у відповідності до якісної характеристики його стосовно самостійних окремих етапів. Така характеристика має відображати як загальні закономірності розвитку громадського життя, так і специфічні за своїм змістом, а також істотні моменти основних методів і форм

генези проблеми та визначальних етапів її розвитку» [5, с. 13]. На думку науковця, періодизація завжди дає чітке уявлення щодо еволюційних етапів розвитку педагогічних ідей, поглядів та систем освіти.

Так, турецькі дослідники Сімсек Х. та Ялдірім А. (Hasan Simsek, Ali Yildirim) вважають, що історію турецької освіти можна розглядати в рамках чотирьох основних періодів, відповідно до історіографічного підходу: період Османської імперії (Ottoman period) (до 1923 р), модернізація суспільства (Modernization of the society) (1923-1950), прагнення до демократії і реформ (англ. Quest for democracy and turmoil) (1950-1980), дихотомії в галузі освіти (1980-теперішній час) [3].

Вони характеризують період Османської імперії (до 1923 р) як такий, що диктував релігійні умови щодо викладання у школах. Наприклад, навчальний план початкової школи ("sibyan" schools) включав такі предмети, як Священний Коран, релігійні правила, релігійні читання, історія Османської імперії, арифметика і етика [7]. Школи на рівні середньої освіти (тур. medrese) – це був просунутий рівень релігійного вчення. Поряд з цими школами, існували школи, створені на базі західних шкіл, в їх навчальних планах робився акцент на природничі та гуманітарні науки. Ці школи були під контролем уряду, але фінансувалися і регулювалися фондами шкіл з орієнтацією на релігійну освіту. Приватні школи в основному були створені і фінансувалися за рахунок фондів або організацій в інших країнах (наприклад, Франція, США). Дівчатка і хлопчики були розділені на всіх рівнях освіти. Освіта не була основною проблемою у країні, що призводило до низького рівня грамотності населення.

Наступним періодом у розвитку турецької освіти науковці вважають період від 1923 року до 1950 року та називають його модернізацією освіти.

Так, після заснування Турецької Республіки в 1923 році була розпочата повномасштабна перебудова навчальних закладів. Освіта почала сприйматися як транспортний засіб для соціальної, культурної та економічної революції в країні. Школи з релігійною орієнтацією були закриті. Всі державні школи зроблені безплатними для всіх учнів та студентів. Початкова освіта стала обов'язковою для вікової групи від 6 років. Спільне навчання хлопчиків та дівчат було ініційовано на елементарному рівні в 1924 році, в середній школі таке навчання впроваджувалося поступово з 1927 р. до 1934 р. У межах поновлення системи освіти, до Туреччини в 1924 році був запрошений Джон Дьюї для вивчення шкільної системи країни і надання пропозицій. Він рекомендував Міністерству народної освіти Туреччини заснувати раду з питань освіти для вивчення питань освіти і вироблення рекомендацій освітньої політики. Вчений також висунув ідею про перетворення «робочого місця в школах і школах на робочих місцях» [1], так щоб студенти отримували навчання на робочому місці, що може посприяти швидкому вирішенню проблеми недостатньої кількості навчальних закладів у країні.

У 1927 році основним пріоритетом для Турецької Республіки стало підвищення рівня грамотності.

Дослідники зазначають [3], що на той час арабська в'язь розглядалась як ще одна перешкода для навчання читанню та письму більшої частини населення, тому постало питання щодо заміни арабського алфавіту латинським. У 1928 році був розпочатий проект «Грамотність» (англ. "Literacy Eradication Project") з метою підвищення рівня грамотності населення. Цей проект стимулював державне фінансування освіти [1].

На початку республіканського періоду (1920-ті роки), шкільна система була розділена на чотири етапи, кожен з яких тривав три роки: 1) нижча елементарна (англ. lower elementary); 2) верхня елементарна (англ. upper elementary); 3) середня (англ. middle); 4) вища (англ. high) школи. Пізніше ця система була змінена на систему 5 + 3 + 3, а саме: перші п'ять років були названі початковою, другі три роки середньою і останні три вищою освітою. Ця система була в значній мірі збережена до середини 1990-х років. Програма початкової школи була зосереджена на соціалізації (англ. Life Studies), історії, географії, природничих науках, суспільствознавстві, трудовому навчанні, малюванні та музиці. Середні і вищі школи вважалися першим і другим рівнями середньої освіти, які охоплювали природничі, соціальні та гуманітарні науки більш детально і мали професійну орієнтацію [1]. Важливим кроком щодо розвитку системи освіти, у той час, стало розділення релігії та освіти. Особлива увага була надана професійному розвитку вчителів та їх підготовки щодо викладання в сільських школах. Так, оскільки велика частина населення жила в селах, у 1938 році були створені інститути з метою підготовки вчителів спеціально для їх роботи в сільських школах. Їх завданнями стали не тільки виховувати дітей, які відвідували школи, а й навчати сільських чоловіків і жінок у багатьох аспектах життя (від сільського господарства до контролю над народжуваністю).

1940-і роки були важкими для Туреччини. Хоча країна не брала участі у Другій світовій війні, вона сильно залежала від неї в економічному плані: нестача продуктів харчування, високі ціни і високі податки призвели до реакції проти уряду. Республіканська народна партія, яка управляла країною з моменту заснування Республіки, втратила більшу частину своєї громадської підтримки, в результаті чого посилювалося невдоволення населення умовами життя. Це посприяло створенню в 1945 році опозиційної демократичної партії, яка виграла парламентські вибори в 1950 році [1].

Таким чином, наступний період дослідники назвали «прагнення до демократії і реформ» [1].

У 1954 році було знову введено в школах викладання релігії спочатку в якості елективних пізніше обов'язкових курсів. Загроза комунізму змінилася націоналістичним впливом на шкільні програми і підручники. Релігійні середні школи були спрямовані на вивчення молитви, і їх число постійно збільшувалося. Основними пріоритетами політики Демократичної партії були економічне зростання і демократизація суспільства, розвиток освіти в значній мірі ігнорувалася. У цей період якість освіти значно постраждала.

У 1960 році уряд взяли військові. Для підвищення значення та пріоритету Республіки була створена

Національна Комісія у справах освіти (англ. National Education Commission), обов'язками якої було вивчення освітніх проблем, з якими стикається країна, та надання рекомендацій щодо їх подолання [1]. Сьома освітня конвенція (англ. Seventh Educational Convention) рекомендувала закрити релігійні школи та переглянути навчальні програми. Метою цих зусиль було відновлення республіканських ідеалів у школах та поліпшення якості освіти. Ця мета була досягнута лише частково.

Високий рівень інфляції у 1960-х роках спричинив зниження зарплати вчителів, у результаті чого відбувалося зниження їх статусу та, відповідно, зменшення спеціалістів цієї професії.

В 1973 році був виданий Закон № 1739 (англ. National Education Principle) про базову освіту, який зобов'язував уряд затверджувати заходи щодо забезпечення всіх дітей безперервною восьмирічною обов'язковою освітою. Проте, в 1974 році за сприянням Республіканської народної партії та релігійної Партії благоденствування (англ. religious Welfare Party) в релігійних школах була відновлена модель освіти 3 + 4 [2]. Ця політика стала головною перешкодою для восьмирічного проекту основної освіти.

Навчальні заклади глибоко страждали від конфлікту між «правими» і «лівими» екстремістами в 1970-і роки. Вчителі були розділені на правих і лівих, і середні школи стали місцями для студентів, які були політично мотивованим підтримувати владу, за яку вони виступали. Заворушення на вулицях, зокрема в школах, у 1970-х роках перешкоджали політикам приділяти увагу проблемам школи, таких як, наприклад: розподіл переповнених класів; погана якість навчальних матеріалів (наприклад, підручники), невмотивованість вчителів, викладачів і студентів.

Наступний період становлення турецької сучасної освіти вчені [3] називають дихотомічним (1980-теперішній час).

Так, у 1980-х роках якість освіти знову стала серйозною проблемою в країні. Міністерство освіти Туреччини зазнавало різкої критики за те, що знаходилося під політичним впливом уряду та не приймало необхідних заходів щодо поліпшення якості інфраструктури в школах, оновлення навчальних програм, підручників, підвищення кваліфікації вчителів та інших аспектів освіти. Випускники шкіл знаходилися під тиском університетського вступного іспиту, що спричиняло зменшення студентів в університетах (менше ніж 10%). І студенти, і батьки звинувачують школи у неналежній їх підготовки для вступу до університетів. Ці скарги дали поштовх до створення приватних шкіл, вчителі та керівники яких стверджували, що можуть забезпечити більш якісну освіту для вступу в університети, ніж у державних закладах освіти.

У 1991-1992 навчальному році у відповідь на зростаючу критику на адресу державної школи, навчальних програм і проходження кредитної системи була встановлена система вільного вибору студентами навчальних курсів відповідно до їх потреб та інтересів. Це була серйозна спроба модернізації освіти на рівні середньої школи. Міністерство національної освіти заявило, що нова система не змогла подолати

багато проблем щодо підвищення якості освіти. Однією з таких проблем є відсутність належної інфраструктури. Крім того, централізований характер системи освіти, яка створила таку важку бюрократію, не забезпечив ефективної комунікації та координації між школами країни [8]. Ця невдача в реструктуризації системи освіти негативно вплинула на суспільну довіру до здатності уряду внести позитивні зміни в освіті Туреччини. У 1997 році, під тиском Ради національної безпеки (англ. National Security Council), парламент Туреччини ухвалив закони, які підтримували Реформу базової освіти (англ. Basic Education Reform), що була розпочата в 1973 році, для підвищення рівня освіти населення і наближення його до норм освіти Європейського Союзу. Восьмирічна Реформа базової освіти була розпочата, щоб збільшити кількість класів і шкіл. З огляду на це, в 1998 році Рада з вищої освіти перебудували програми навчання вчителів відповідно до нової структури освіти, введеної Реформою базової освіти. Були відкриті нові заклади навчання дошкільної освіти, для старших класів початкової школи; створені нові програми з турецької мови, математики, природничих наук і соціальних досліджень [3].

У сучасній освіті Туреччини спостерігаються згадані вище тенденції періоду так званої «світсько-релігійної дихотомії» (англ. secular-religious dichotomy) [9]. Кількість приватних шкіл продовжує збільшуватися в результаті погіршується якість освіти в державних школах. Приватні школи залучають успішних студентів із середнього і високого соціально-економічного фону, та отримують кращий рейтинг закладу за результатами вступних іспитів своїх студентів до університетів, ніж державні школи. Підготовка студентів до вступним іспитів університету в «dershanes» є ще однією проблемою для державних шкіл, оскільки студенти та їх батьки вважають, що єдиний спосіб потрапити до університету є відвідування студентами цих приватних курсів.

Крім вище зазначеного, у Туреччині на початку XXI століття важливого значення набуває взаємодія науки, освіти і виробництва, що є дієвим інструментом для розвитку національної конкурентоспроможності молоді у світі та країни в умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства.

Отже, вище описана періодизація, що запропонували науковці Сімсек Х. та Ялдірім А. (період Османської імперії до 1923 р., період модернізації суспільства від 1923 р. до 1950 р.; період прагнення до демократії і реформ від 1950 р. до 1980 р., період дихотомії в галузі освіти від 1980 до теперішнього часу) є достатньо обґрунтованою з точки зору історичних подій та реалізації реформ в освіті. На нашу думку, до цієї періодизації може бути доданий етап глобалізації освіти, що починається у 2012 році та підтверджується законом про затвердження нової моделі освіти Туреччини: «4 + 4 + 4».

Турецькі вчені Каса Б. та Ерсоз Я. акцентують увагу на тому, що освіта у сучасному суспільстві Туреччини (2016 рік) стала ефективним інструментом боротьби з бідністю і нерівністю [10].

Висновки. Отже, відповідно до аналізу наукової літератури за темою дослідження, на нашу думку,

періодизація становлення та розвитку освіти і педагогічної думки Туреччини може бути представлена такими етапами:

- етап освіти Османської імперії – до 1923 року, оскільки у 1923 році відбулося заснування Турецької Республіки та розпочата повномасштабна перебудова навчальних закладів;

- етап модернізації та становлення освіти нового суспільства Туреччини – з 1923 року по 1950 рік, оскільки в 1950 році парламентські вибори виграла демократична партія Туреччини та з цього року основними пріоритетами політики стають економічне зростання і демократизація суспільства, розвиток освіти в значній мірі ігнорується;

- етап гальмування розвитку освіти – з 1950 року по 1980 рік, оскільки у 1980 році турецькі військові прийшли до влади і розпочався процес централізації освіти;

- етап дихотомії в галузі освіти з 1980 до 2012 року, оскільки у 2012 році прийнятий новий закон про освіту, в якому була затверджена нова модель освіти «4 + 4 + 4»;

- етап, на нашу думку, глобалізації освіти з 2012 року (на період 2016 року).

Останній етап характеризується активною участю Туреччини в освітніх світових проєктах та процесом сприяння глобалізації освіти, що є позитивним напрямком у розвитку освіти.

Важливим напрямом у освітній політиці Туреччини, які посприяли підвищенню її якості, є взаємодія науки, освіти і виробництва, впровадження освітньої політики щодо навчання впродовж життя, забезпечення необхідною освітою все населення Туреччини для підготовки якісних спеціалістів у будь-якій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Güvenç B. History of Turkish education. 1998. Ankara: Turkish Education Association. – 88 p.
2. Kaplan, I. Türkiye’de milli eğitim ideolojisi (engl. National education ideology in Turkey). Istanbul: İletisim. Eylül 2013 (1. baskı - Nisan 1999). – 407 s.
3. Hasan Simsek, Ali Yıldırım. Turkey: innovation and tradition / In Iris Rotberg (ed.) Global Education Reform: Balancing Change and Tradition, Chapter 7, Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2004. –153-186 pp.
4. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник /Лузан П.Г., Васюк О.В. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. :ДАКККіМ, 2010. – 296 с.
5. Гупан Н.М. Розвиток історії педагогіки в Україні (Історіографічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Н.М.Гупан. –2001. – 39 с.
6. Сухомлинська О.В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська

REFERENCES

4. Luzan, P.G. History of Pedagogy and Education in Ukraine: Tutorial / P.G. Luzan, O.V. Vasyuk - [2nd ed., Ext. and revised.]. K: DAKKKiM, 2010. 296 p.
5. Hupan, N.M. The development history of education in Ukraine (historiographical aspect): Abstract. Dis. on competition sciences degree of doctor ped. Sciences specials. 13.00.01 "General pedagogy and history of pedagogy" / N.M. Hupan, 2001. 39 p.
6. Sukhomlinska, O.V. History of Education as a science and as a subject: actual problems / O.V. Sukhomlinska/ Historical and pedagogical process: new approaches to common problems. K.: APS, 2003. 68 p., 26-35 pp.

Retrospective analysis of the development of secondary education in Turkey

Solovey Z. P.

Abstract. The article considers the retrospective approach to the analysis of the development of modern education in Turkey. The main stages of education and positive experience stands out for its modernization have been defined. It is concluded that important directions in educational policy in Turkey, which have contributed to improving its quality, it is interaction between science, education and industry, the introduction of the educational policy lifelong learning, providing the necessary education to the all population of Turkey for the preparation of high-quality professionals in any branch.

Keywords: general education, general education in Turkey, retrospective analysis of the development of general education, stages of development general education

Ретроспективный анализ становления современного среднего общего образования Турции

Соловей З. П.

Аннотация. В статье рассматривается ретроспективный подход к анализу становления современного образования Турции. Определяются основные этапы становления образования и выделяется положительный опыт ее модернизации. Сделан вывод, что важными направлениями в образовательной политике Турции, которые способствовали повышению ее качества, являются взаимодействие науки, образования и производства, внедрение образовательной политики по обучению на протяжении всей жизни, обеспечение необходимым образованием всего населения Турции для подготовки качественных специалистов в любой отрасли.

Ключевые слова: общее образование, общее образование Турции, ретроспективный анализ становления общего образования, этапы становления общего образования